

TÓTH BÉLA

Tiszajárás

46.

TUTAJOZÁS

Nem dísznek vittek magukkal az öregek, de büszkésnek. A büszke, az olyan két és fél méter kihegyezett végű akácfakaró, amivel meg lehet állítani a tutajt. Ezzel a kívánatos parton kiugrik, ha kell úszik, viszi a büszkét, meg a kötél egyik végét, leszúr a part földjébe, sebesen ráhurkolja a kötelet, amivel a parthoz szelídíti, megállítja a lápot. Menet közben pedig tesz-vesz. Kormányoz, ügyel, főz. Netán szundít, halat fog, pucol.

Fárasztó, jó fizető munka. Egyheti vízi keresményünk fölért három szárazföldivel. Ha jó vizet, jó időt fogtunk. Néha kutyául megszenvedtünk. Már az első úton beleszerettem ebbe a munkába. Nem volt állandó foglalkozás. Úsztattak a máramarosi högyös sipkások, a nagy kalapú nyitraiak. Minket csak akkor vettek elő, ha valahogy odafönt elakadt a szállítmány. Állandó munka kellett. Kőművesmesterek révén bekaptam én a Szilvánia fatelepre téglá-, malterhordó legénynek. A fűrészes gazdák látták, hogy nem lopom a napot. Nagy munkanélküliség kezdődött. Amikor a fűrészgyári szárító szinek elkészültek, marasztaltak fagurigatóknak a gatterek mellé. Máskor a vizen várakozó tutajokat szedtem széjjel, vagy kicsi vasúti lórékon lovakkal húztam föl a szálfákat.

Itteni munkálkodásom között fordult elő, hogy elfogyott a fűrészelni való. A megrendelt szálfák fönt vesztegeltek. Lehetett volna venni a gazdának Szegeden is tutajszám a fűrészelni való, hiszen külön fapiaca volt a városnak. De hát azt kétszer olyan drágán adta már a lágazda, szóltak négyünknek, hogy nyomakodjunk fölfelé Tuzsérba. Ott vesztegeltek néha a tutajaink, mert akik a hegyekből lekormányozták a terhet, nem akartak lejjebb jönni. Nem ismerték az erre való vizeket, vagy nem volt érdemes nekik még heteket eltölteni a szállítással. Megkapták a pénzüket, aztán ballagtak hazafelé. Mindnek volt családja. Hát sietett a pénzzel. Ezt a távolságot már nem fizették volna meg annyira, hogy érdemes legyen vele vesződniök. Jobban megismerték, szerették a veszélyes hegyi vizeket. Azután vágyódtak. Sok esetben Tuzsérban leszálltak a lápról, átadták a fűrészgyár emberének, s mentek haza. Sok esetben föl-küldtek bennünket a tutajokért.

Mikor odaértünk a tuzséri partra, hát éppen dolgoznak ám a högyössipkások veszettül, mert valami ütközéstől szétszakadozott a tutajuk, s a megbízott nem fizetett addig, amíg össze nem rakták. Én tudtam a tutajt. Eleget szétszedtem, ha eszkábálásában nem is műveskedtem soha.

Óriási láncokkal a szálfákat kikülönített vízfelületen összeszorították, a mogyoróvesszőt tűzőn melegítve megcsavarták, azzal kötötték össze a táblákat. A mogyorógúzs erősebb, mint a drótkötél. Átfurkálták a rönkök végeit, meghevederezték, rá a kormányrudakat, kettőt elől, kettőt hátul, gulibát rá, hogy a révjárok kötelei ne rángassák, alacsonyakat, hogy négykézláb másztunk bele, ha le kellett pihenni. Amikor így elkészült a szállítmány, vizet alá. Elszakították a gátat, a tutaj akkorát emelkedett, a románoknak a haja elkezdett lebegni. Az élő víz megmutatta az erejét. Fölvette a terhet.

Szép fenyőtutajok voltak. Egy tutajtábla 20—25 méteres hegyi fenyőszálakból összeróva.

Egy táblában 10—14 szál. Egy szállítmány négy táblából állt. De egymás után kötöttük őket, ahogy vasutasok a vagonokat. Úgyhogy egy fordában 1400 köbmétert úsztattunk. Négyen szolgáltunk rajta. Észnél kellett lenni. A ránk bízottakban s magunkban is kárt tehetünk, ha elgyávulunk. Meg a parti művekben, vízi számszámokban. Sok veszély lesett ránk minden csücsökből. A Tisza egyik napról a másikra úgy elereszti az erejét, hogy ahol tegnap még nagy vízek lotyogtak, ma már beszűkülte erecske szivárog csak.

A gyári megbízottól darabszámra vettük át a tutajt. Ha tehetjük, ha világított a hold, éjjel is utaztunk. Bár jobb esténként ledekkolni valami ismertebb helyen. Megnyergeltem a Tiszát majdnem százszor. Minden falut ismertünk a kocsmája, boltja révén. Hanem a kanyarok, a szivattyúk, a kősarkantyúk, szorulatok, tágulatok, langók, hidak, kompok, járók, limányok, örvények, visszafolyó vizek helyeit jobban tudtuk, mint a tenyerünk árkait, mert azt nem értünk rá figyelni. Leshettük a hajósoknak kitett folyamkilométer-táblákat. Azok ezerméterenként jeleztek, nekünk százméterenként tudnunk kellett az utat. Soha le nem írtam, de most is elmondom, példának okáért kezdjem csak Tokajtól sorolni az ügyelni valókat.

Az 550. folyamkilométernél torkollik be a Bodrog. Balról a Kopasz-hegy. A felső hid fölött 200 méterre kikötő hely. Ha árad a Bodrog, nagyot lök a tutajon, nyomja a másik oldalra. Bele tudna szorítani a másik partba. Kormányrúdra, legények! Irányban tartani a lápot. 549. kilométernél vasúti híd, 500 méteren belül közúti híd. A lábaik között elosonni a kijelölt úton. Örvénylő víz, ami a hídlábban megütközve visszafelé forogva akar bennünket elántorítani.

Mindjárt mellette szabad fürdő.

Nyárvíz idején elébünk úszhatnak, alánk kerülhetnek hősködő emberek. Nagy baj. Megállítanak bennünket akár napokra is, amíg kivizsgálják az esetet.

Az 548. kilométeres tábla magasságában táborhely. Jobbról, balról. Csónakosok élénk kerülhetnek.

Tiszaladány révjárója. Várni, míg mederbe eresztik a kötelet a révészek.

Tiszaladány község az 536-os kilométernél. Míg a révészeket kikötve várjuk, be lehet menni a kocsmába, noha 14 kilométeres az út még csak mögöttünk, nem lehet az időt elkocsmáztatni, hanem, ha Tokajban nem volt alkalmunk egyet-mást megvenni, Ladányban muszáj. Itt szemben Csobaj kompja, járója. A tutajon nincs duda, mint a hajón, hogy azzal kérjen a révészektől szabad utat. Itt egyönknek előre kell menni, legalább órányi előnnyel, hogy a tisztelt révész urak eresszék mederbe előttünk a kötélüket, mert el szeretnénk hajózni. Ezt néha sietve megteszik. Tisztelegnek, ahogy mi is kalapolunk. Ám nagy dologidőben gyakran kibüszkézzük magunkat a parton, mert nincs kapu előttünk. A tutajon nincs vasmacska, mint a hajókon. Ahhoz akkora horgony kellene, mint egy hadihajóra való. Láncozat, csőrölzet, és azt emberi erő se le, se föl nem emeli. Hogy is vinnék rá a tutajra, amely csak egy alkalommal válik önszállító járművé? A tizenötezer éve kitalált büszke a kezünkben. Ugrunk a partra, mint a kecskebékák. A büszkét nekiakasztjuk a földnek, rajta hurkolódik a kötél, belefűrődik a talajba. Ha ügyes a büszkés. Ha nem, vágja keresztül a karón, hogy repül levegőbe, mint akit a bika feldőf. A büszkésnek biztosan meg kell az anyaföld puháját találnia, különben repül. Felszabadul a tutaj. Megy neki a hídnak, mindennek.

Csobaj után távvezeték a víz fölött. Figyelni. Netán, már volt rá példa, valamitől leszakadt, áram alatt forrt a víz, a tutajosok kinyúltak tőle.

Az 530 kilométeres jelzőtáblánál halásztanya. Két kilométerrel lejjebb a Tisza régi medre. Miatta másképp viselkedik alattunk a víz, mint egyebütt. Ott egy zsilip. Nyitva-e, zárva-e, a tutajosnak nem mindegy.

Itt kezdődik a Keleti-Főcsatorna torkolata. Más törvények dolgoznak a vízben. Két kilométerre a Tiszalóki Erőmű. Áthajózási készülődések. Előtte transzformátorállomások. Távvezetékek a folyó fölött.

Itt lebicikél hazafelé a tutajos. Nem ér rá kártyázni, mikor utazik. Örül ha megfőz, s azt nyugodtan megeheti.

A gulibás táblán földből tapasztott főzőhely, a bogrács alá, hogy a tűz a szállítmányt ne rongálja.

Főztük a krumplis tarhonyát. Ha meguntuk, tarhonyás krumplit. Jó vastag lebbencsleveket, amiben több a tészta, mint a víz.

Tisza-vizet ittunk rá!

A két háború között még megbuggyantottuk a kantát, ha kicsit leülepedett, ihattuk. Aból főztünk. Nem szaladoztunk ásott kutakra. Ha szaladtunk, hát a kocsmákba. De nem azért. A tutajra borból, italféléből valami sokat nem vihettünk.

Akármilyen jól kerestünk, eldorbézolhattuk volna a filléreinket, mire hazaérünk. Nappal a vizen, a Tisza vizén éltünk. Pedig tudtuk, hogy a városok abba eresztik a szennyüket, ahogy mi is. Nem mentünk a partra, ha utaztunkban ibrikálnunk kellett. Megfogódtunk egy arra való szerszámnyélben, s kulóltunk a vízbe. Annyi tisztelettel éltünk, hogy hátul tisztultunk, elől merítettünk. De hát ez csak a magunk elboldondítására történt, mivel az előttünk menő tutajosok, hajósok, meg a mögöttünk jövők is így cselekedtek.

A víznek olyan élővilága van, a halaktól kezdve a láthatatlanokig, hogy azok azonnal elkezdik földolgozni a finomságokat. Tisztítják.

Mondhatná valaki, hogy az ital védelmezett bennünket. Volt pálinkánk éjszakai hidegek, hajnali harmatok ellen. December táján deresek voltak a szálfák, a kötelek, a büszke a kezünkben. Nem volt valami vágyálom azokat szorongatni. Bizony egy kis papramorgóval begyújtottunk a belső kályhánkba, de hát részegeskedésről szó sem lehetett. Figyelni, figyelni! Úgy forgott a szemünk, mint a sublótgomb.

A kocsmázásokhoz való anyagiakat néha huncutsággal szereztük. Eleinte eszünkben sem volt. Darabszámra vettük át, szálanként megszámolva a tutajt. Nem másztunk a víz alá megtapogatni, hogy végig egy szál-e az egy szál. Bizony, már a nagy kalapú nyitraiak ismerték a lacibetyárságot, mert a tutaj két végén megvolt a rönk, látszott vagy kétméteres darabon, hanem a 20—24 méteres szálfenyőnek a közepe, úgy 18 méternyi sehol.

Jobban szólva megvolt az valahol. Csak gazdát cserélt.

Ahol kikötöttünk, kunyeráltak a népek. Házat építettek, istállót, kellett a mestergerendának való. Nem mertünk mi azzal piacolni. Kijöttek az érdekeltek, rimánkodtak.

A szentesi hidnyitáshoz kikötöttünk este. Kétszer nyitották naponta, reggel hatkor meg délután kettőkor. Este kikötöttünk a csongrádi hid előtt egy jó bokrosban. December volt, fáztunk. A közeli tanyából kijött egy gazda, hogy melegedjünk náluk. A kiskonyhában tizenhat vízi ember szorongott. Reggelig megettünk tíz kiló hajás diót, megittunk rá ötven liter bort. Egy szál citera mellett táncoltunk. Hajnali háromkor kifelé. A tanyás kapott egy gerendának valót, másoktól szarufákat. A tutajunkon tartalék lentafáknak kellett lenni. Ha eltörik a földeszakázott kormányrúd, hát ne álljunk ott üres kézzel. Meg a kikötésnél is, néha járóknak kellett a könnyebb gömbfák. Hát ezeket nem nagyon számították a tutajgazdák. Mert nem voltunk olyan jól felszerelve, hogy segédeszközökre ne szorultunk volna. Egy árva csónak nem volt utánunk csapva. Ha nem bírt kimenni partig, gerendaközéig a tutaj, akkor lábaltunk vagy úsztunk. Ruhástól, csizmástól, mikor melyik időszaknak voltunk felöltözve. Ott nem lehetett dévankozni, hogy levetkőzünk fürdőnadrágra, vagy bekenekezünk valamivel, mint Sirilla, hogy ne égesse bőrünket a néha bejegesedő víz. Így a tartalékfák, meg egy-két jobb, elvágott gerenda bánta a rosszul ellátott tutajosok utazásait, mulatozásait. Tudhatták a tulajdonosok. Nem biztattak, hogy lopjunk, de bele volt számítva a költségbe. Bizony, vesz, ragad a Tisza. Nem gazdultunk meg belőle, nem vettünk sarokházat, nem hordtunk aranygyűrűt. Csak éppen megéltünk.

Utunkat két part kísérte. Csupa szépség. Télen, nyáron. Nem csak a faluk váltakoztak, amikből a vízről alig lehet látni valamit. Hanem a szépséges kanyarok, amit zöldellő sörénnyel szegdes be a fa, a lomb, a suha. Tücsök, bogár járja. Rókák, vadak. A tutaj olyan csendesen megy, ha vizét nem borzolja szél, hogy egyet nem szól, lottyán. A hetedik falu tücskének muzsikája a fülünkig ér. Madárfüttyök. A vigyázáson kívül látszatra semmi sem történik. Ha ta-

lálkozunk egy halással, már az esemény. Hajó, ha jön, akármerről, annak nagy a kalap. Kitézzük a szalmacsóvát, hogy melyik oldalunkon méltóztasson elmotorozni mellettünk. A tisztességesebbje tartja a parancsot. Tutajok közelében visszafogni az abrakot! Azazhogy csak lépésben menetelőn. Némelyik disznó hajós kutyaságból is rugatott ránk akkora hullámokat, hogy a kalapunk alatt is lebegett a hajunk. Élvezték a pimaszai, hogy fogódzkodnunk kell, lehasalunk, mert beleesnénk a vízbe. Nem gonoszszágból csinálták, hanem aranyoskodva fitogtatták az erejüket. Némelyik vontatóhajó alatt 500 lovas gőzgépj dörömbölt vagy gázmotor. Hát az tudott olyan hullámot vetni, fél óráig nyaldosták a habok utána a partokat. Mi meg lefől. Néha gyomrunk a fejünk tetejében, egy pilanat múlva az eszünk a komagyűjtőben.

Láttam egyszer Bura tájékán, hogy egy félbolond Tisza-nomád szunyokált a parthoz láncolt ladikjában. Delelt, hasát süttette a nappal. Jó nagy ladikja volt, olyan Noé bárkája féle. Azon birkák, tyúkok. A vontatósok ismerték a komát, nem is nagyon szerethették. Jöttükben, mentükben kifigyelték, hogy ez olyan világából kiutált valaki lehet, akin, ha ütnek még, állja.

Na, jött a nagy erejű vontató hajó, hegymenetnek tartott szeperáttal, azazhogy üresen. Nem húzott maga után semmit. Odaosonkodott a part mellé, szinte lábujjhegyen siklott, motorja leállítva. Megfelelő közelségben rálépett a kormányos a gázpedálra, lökte a kakaót, amennyit csak be bírt a motor kapni. Megkavarta a ladik melletti vizet, hogy az földobta az edényt vagy másfél méter magasra. Dúrta a part felé. Ahogy zuhant vissza a hullámvölgybe a csónak, hát az árva, világvert ember álmában bele a vízbe. A birkái, a tyúkjai. A birkát fönn tartotta a zsíros gyapja, a tyúkokat a tolluk, hanem az ember úgy elsüllyedt, mint a nyeletlen fejsze. A hajósok is megszeppentek. Ugráltak a Tiszába, kiszedték a szakállast. Kiöntötték belőle a vizet, az állatjait vissza a ladikba. Még meg is szidták szegényt, hogy tilos helyen parkolt: Akadályozta a vontatást. Nem szólt az a jámbor semmit.

Azt akarom csak az egészből kihozni, hogy unalmas, eseménytelen heteknek tűnik a tutajos utazása, de azért, ha azt számítom, hogy Tuzsértől Szegedig 400 folyamkilométert teszünk meg, s a két partjának a látványait összeszemelem, hát az már jó 800 kilométer hosszú mozi, amelyik vagy két héten át, furtonfurt játszik velünk.

Minden utunkban akadt rá példa, hogy sietős, vagy kényelmes gyalogemberek kéredeztek, vigyük el őket. Nem vihettük. A magunk bőre is veszélyben, hát akkor egy embertársunkra hogy vigyázzunk, ha valami ér bennünket. Volt arra is példa, hogy ingeny személyt fuvarozott egy tutajoscsapat. Valami ütközetük volt, szétszakadt a lápjuk. A tutajosok megmenekültek, az utas eltűnt. Bírószág előtt álltak miatta. Alig tudták kifürödni magukat a büntetésből. Szándékos emberölés is lehetett a dolog mögött. Gondatlanság, miegyéb. Hiába lelkezi a tutajos, hogy szívességéből vette föl a könyörgő embert, akinek ötven kilométert kellett megtennie. Bizonyosságok kellett, tanúk. Ki volt a tanú? A csillagos ég! Mi sem vettünk föl utast soha. Ajánlkoztak asszonyszemélyek is. Ittünk, de nem asszonyoztunk. Asszonyosok voltunk már akkor mind. Ha leszállunk a tutajról, hogy nézünk egymás szemébe? Volt pedig a nyolcszáz kilométeres két parton adonyi természetű nőszemély elég. Ki így, ki úgy akarta bekötni hozzánk a lovát. Hogy fát akar venni, hogy majd megfőz nekünk, megveti a fejünk alját. De hát nekünk szó szél.

Hanem egyszer ereszkedünk a Tiszateleknél. Huncut a víz, jó nagy a kanyar, a sodorvonal kijár a bal partra két-három méterre. Nekünk az előtt kell keresni örökösen. Az víz bennünket, nem a langós. Csak a gyakorlott szem látja, a jártas ember érzi, hol él a víz. A Tiszában nincsenek mezsgyék megrajzolva, kicővekelve, zsinórozva. Az élő úgy tesz bennünket lefelé, mintha egy láthatatlan kéz húzna, taszítana. Nekünk az irányzomot kell tartanunk benne. Csöndesebb időkben a kormányrudakat egy keresztfával összekötjük, két faszögön mozog, akkor egy ember is ura tud lenni az irányításnak.

Jövünk Tiszatelek körül, száz ágra süt a nap, közel járunk a parthoz, hát egy gyönyörűséges szép asszonyszemély ránk szól a homokpadról, hogy hé, tápéiak, az én utam is arra megy, amerre a maguké!

Mert a kalapunkról, lajbinkról láthatta, hova valósiak vagyunk. Meg jártunk mi a kocsmájukban, boltjaikban, ha úgy jött ki a lépés.

Ajánkozott, hogy vigyük lefelé. De hát mondom, nem ügypintettünk mi az effélékre. Nem is válaszoltunk. Hanem erre az a gyönyörűséges perszóna, de fölrántja ám a szoknyáját köztözködésen felül, s odaszól, hogy fizetek ám én az útért, itt a valutám, láthatják a szemükkel. Na hát ezen elpirultunk, mint a fekete kutya. Az is el tud ám vörösödni. Már sokat láttam, de még ilyet nem. Mit szólhatunk? Ment a tutajunk a gyalogember sebességével. Az asszony meg a parton mellettünk. De mutatja ám a valutát mentében is, elől-hátul.

Mi meg olyan némák lettünk, mint a japán kácsa. Nem szokása pedig a tápéinak. Annál kéznél a puskapor. Szólok aztán neki, hogy jó asszony, akkora a valuta, hogy négyen sem tudnánk föl váltani! De az csak erősködött, hogy ő nem fillérezik, egyben adja az egészet, csak vegyük föl. S nem tágitott kilométereken át.

Már kezdtük szégyelleni, hogy ország-világ előtt egy pucérkodó asszony szalad utánunk a parton. Minket ismertek mindenütt. Hát ebből a mutatványból azt is ki lehet bogozni, hogy közünk van hozzá, hogy tán vele éjszakáztunk a gulibában, csak most valamiért kitettük a partra száradni a szűrét. Hát ne vegyen már ok nélkül bennünket a szájára a világ. Mert, ha bűn, hát bűn, de ha csak a nagy híre van semmi öröm fejében, hát mire jó az?

De elpiszkolni sem tudtuk magunk mellől. Jó gyalognak való járóút a parton. Haladt mellettünk fölfogott szoknyában, mint az árnyék, s fáradhatatlanul ajánkozott.

Üssük, szidjuk? Nem teheti a tápéi. Ha jól meggondolom, a szépasszony kedves volt velünk. Az akart lenni. Na, én aztán visszakedveskedtem neki. A nagy melegekben olyan félár-bocos gumikorcos fekete gatyákban dolgoztunk a tutajon. Könnyű járású szerkezet, gondoltam egyet. Szépen letaszítottam bokáig, hátraarcot csináltam, odamutattam neki a nagyfüstöst. Az asszony lecövekelte. Megsértődött. Kiköpött a vízre, s bevette magát a suhásba.

Azóta se láttuk szegényt. De megemlegetjük azért a tutajos komákkal, ha asszonyfűl nincs a közelünkben. Hogy ugyan azzal a teleki asszonysággal azóta mi lehet? Csak talált az olyan vízi embert, aki fölvette tőle az útiköltséget.

MOCSÁR GÁBOR

A második kötet olvasása közben

GONDOLATOK A DEBRECEN-MONOGRÁFIÁRÓL

„Ez a jelentékeny város széles kiterjedésben a Tokaj és Várad közötti síkságon fekszik. Nincs kőfala, sem kapui nincsenek, hanem némely palánkkal és sövényel van kerítve, amelyen éjjel és nappal könnyen át lehet lépni. A házai szegényesek, vize nincs, ezért sok a szárazmalma. Nagyon népes, a török háborúk előtt élénk kereskedelmet folytatott Török- és Lengyelországgal és Ausztriával. Lakói magyarok és református vallásúak. Adózniuk kell a császárnak, Erdélynek, és a töröknek, valamint a földesúrának, adója bizonyosan feljebb rüg évente 60 000 tallérnál, amellet lakói éjjel és nappal a legnagyobb gondban élnek.”

Mintha szellemi életünk körülményei épp most kedveznének (eddig nyilván nem kedveztek) az olyasféle vállalkozásoknak, melyek első kézbevehető termékéről, ha futólagos reflexziókkal is, elmélkedni akarok. A városmonográfiákról lesz szó. Készülnek, íródnak ilyenek Szegedről, Hódmezővásárhelyről, Békéscsabáról s bizonyára más városokról is. Az első kézbevehető kötet a Debrecenről készülő ötkötetes városmonográfia második kötete — ez jelent meg ugyanis elsőként az öt közül.

Rendkívül fontos és izgalmas vállalkozások ezek a városmonográfiák. Ha majd mind el-